Händels ***Sarabande*** in Barry Lyndon

“DE HEER HEEFT GEGEVEN EN DE HEER HEEFT GENOMEN”

*Geluid is een essentieel onderdeel van filmbeleving. Een thema als **The Pink Panther** zou een serieus drama onmiddellijk verknallen. Filmmaker Stanley Kubrick wist als weinig anderen hoe je klassieke muziek doelmatig kunt inzetten. Door zijn keuzes wordt de opkomst en ondergang van het titelpersonage van **Barry Lyndon** (1975) extra aandoenlijk.*

Tekst: COR OLIEMEULEN

HET VERHAAL

De jonge Ier Redmond Barry (Ryan O’Neal) is nog wat bleu. Tijdens een potje kaarten met zijn nichtje Nora vraagt zij of Barry zich even wil omdraaien. Ze verstopt een sjaaltje tussen haar borsten en hij mag het zoeken. Als zij voor hem staat, stamelt Barry dat hij het niet kan vinden, zonder ook maar een hand te hebben uitgestoken. Hoewel ze gek op elkaar zijn voelt Nora zich verheven boven haar neef en legt het aan met een kapitein die om haar hand dingt. Na het onvermijdelijke duel tussen de twee mannen moet Barry onderduiken. Nadat hij onderweg naar Dublin is beroofd, sluit Barry zich berooid aan bij het Engelse leger, dat tijdens de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) samen met de Pruisen vecht tegen Frankrijk, Oostenrijk en Rusland. Barry wordt snel volwassen, deserteert, brengt de nacht door met een blonde Duitse schone, moet voor de Pruisen als spion gaan werken, vermomt zich en vlucht weer, belazert tijdens een rondtrekkend casino menig rijkaard en raakt hoteldebotel op Lady Honoria Lyndon wier oude echtgenoot op het punt staat te bezwijken aan de goktafel. Het geluk lijkt Barry dan eindelijk toe te lachen in deze avontuurlijke rolprent van de Amerikaanse filmregisseur Stanley Kubrick, die is gebaseerd op de Victoriaanse roman *The Luck Of Barry Lyndon* van William Makepeace Thackeray. Na het huwelijk met Lady Lyndon wordt Barry in de adelstand verheven en gaat hij in haar kasteel wonen. Hoezeer Barry zijn best doet goed om te gaan met het zoontje van zijn echtgenote, de over het paard getilde Lord Bullingdon, wordt hun relatie er niet beter op. Het feit dat zijn stiefvader andere dames het hof maakt, is ook niet bevorderlijk. De geboorte van kleine Bryan kan het onfortuinlijke huwelijk niet meer redden. Barry is zielsgelukkig met zijn zoontje, totdat op een dag het noodlot toeslaat. Bryan valt met zijn paard en overlijdt twee dagen later.

DE SCÈNE

Händels *Sarabande* zet luid en hartverscheurend in. We zien een kleine witte kist in het door twee schapen getrokken rijtuigje met vier grote witte pluimen waarin Bryan nog recent mocht rondrijden om zijn achtste verjaardag te vieren.

Klassiek in films

“Ik ben de Opstanding en het Leven”, leest de priester uit het Evangelie volgens Johannes, terwijl de begrafenisstoet zich achter hem plechtig voortbeweegt langs het water met majestueuze bomen. Voorop Bryans moeder en vader met wat kleur op de anders zo wit geschminkte gezichten, donker gekleed, net als alle andere rouwende volgers. “De Heer heeft gegeven en de Heer heeft genomen”, aldus de geestelijke. Barry Lyndon was een kind zonder vader en is plotseling een vader zonder kind. De vroege dood van zijn oogappeltje en zijn naderende duel met stiefzoon Lord Bullingdon (waar wederom de *Sarabande* zal klinken) luiden Barry Lyndons definitieve ondergang in.

DE MUZIEK

De sarabande was in de zestiende eeuw een populaire dans in de Spaanse koloniën van Centraal-Amerika. Nadat hij ook in het thuisland voet aan de grond had gekregen, deed de katholieke kerk de sarabande in de ban omdat de trage, sensueel geachte bewegingen ongepaste emoties zouden oproepen. De barokcomponisten in de achttiende eeuw lustten er kennelijk wel pap van en gebruikten de sarabande als onderdeel van hun suites. Vaak geschreven in een 3/2 maat, waarbij de klemtoon in de eerste twee maten op de tweede tel ligt en in de volgende maat op de eerste tel. Wie de *Sarabande* van de Duits-Britse componist Georg Friedrich Händel (1685-1759) hoort, krijgt direct associaties met een statige manier van dansen of van een ceremonieel voortschrijden. Naast de adembenemende panorama’s, overweldigende landschappen en paleistuinen, fantastische kostuums en natuurlijke belichting (alle scènes binnen zijn met kaarslicht en een speciale camera opgenomen), beklijft vooral het steeds terugkerende muzikale thema in *Barry Lyndon*. Een knappe jongen die het na afloop uit zijn kop krijgt.

Händel schreef zijn *Sarabande* – ofwel *Suite nr. 4 in D Minor, HWV 437* – tussen 1703 en 1706 voor klavecimbel. De Amerikaanse filmcomponist Leonard Rosenman dramatiseerde het stuk voor orkest en drapeerde hiermee de melancholische sluier over Kubricks vaak onderschatte historische drama. Samen met zijn bewerkingen van klassieke stukken van Mozart, Vivaldi, Paisiello, Bach en Schubert leverde Rosenmans adaptaties van de *Sarabande* een van de vier Oscars van *Barry Lyndon* op. Het betreft op één na allemaal werken die werden gecomponeerd in de eeuw waarin het verhaal zich afspeelt en die Kubrick tijdens de montage zorgvuldig uitkoos nadat hij naar eigen zeggen alle beschikbare elpees met achttiende-eeuwse muziek had beluisterd. Alleen met het stuk van Schubert moest hij zondigen tegen zijn eigen regel. De regisseur, een onverdroten perfectionist, kon namelijk geen tragisch liefdesthema uit die periode vinden en voegde het in 1828 gecomponeerde *Trio in E Flat, opus 100* van Schubert aan de soundtrack toe.

Het is te danken aan Stanley Kubrick, die ook voor andere films klassieke muziekwerken onder het stof vandaan haalde, dat de *Sarabande* aan een eeuwenlange vergetelheid werd onttrokken. Zo maakte kledingbedrijf Levi’s in 2002 een artistiek reclamefilmpje waarin een jongen en een meisje in jeans onder de klanken van Händels *Sarabande* door muren en tenslotte in de oneindige vrijheid springen. Regisseur Brian De Palma durfde het aan om het thema veelvuldig, doch nietszeggend, te gebruiken in zijn oorlogsfilm *Redacted* (2007) die reconstrueert hoe dronken Amerikaanse militairen in Irak een meisje verkrachten en vermoorden. Veel beter en sfeervoller werkt de *Sarabande*-scène in de spectaculaire martialartsfilm *The Raid 2* (2014), waarin de hoofdpersoon zich na talloze schermutselingen in een restaurant naar buiten weet te vechten en als gevolg van een lafhartige uithaal met een mes de maagdelijke sneeuw op dichterlijke wijze bloedrood laat kleuren om heroïsch te kunnen sterven tijdens Händels gezwollen slotakkoord. Er zijn ergere manieren om dood te gaan. «